

УДК 658.821:67/68(045)

Тернова А.С.*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри товарознавства, експертизи
та торговельного підприємництва**Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету***Сіренко С.О.***кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри товарознавства, експертизи
та торговельного підприємництва**Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

INNOVATION ASPECTS OF COMPETITIVENESS OF LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Обґрунтовано роль інноваційних факторів конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості. Доведено, що лише ефективно організовані інноваційні процеси в змозі забезпечити конкурентоспроможність підприємства на сучасному етапі. Проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості України. Досліджено рівень їх інноваційної активності. Виявлено основні чинники, які негативно впливають на умови діяльності підприємства.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, показники інноваційної діяльності, інноваційно активні підприємства, інноваційні витрати, інноваційний потенціал, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, легка промисловість,

АННОТАЦИЯ

Обоснована роль инновационных факторов конкурентоспособности предприятий легкой промышленности. Доказано, что только эффективно организованные инновационные процессы в состоянии обеспечить конкурентоспособность предприятия на современном этапе. Проанализировано современное состояние инновационной деятельности предприятий легкой промышленности Украины. Исследован уровень их инновационной активности. Выявлены основные факторы, негативно влияющие на условия деятельности предприятия.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, показатели инновационной деятельности, инновационно активные предприятия, инновационные расходы, инновационный потенциал, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, легкая промышленность,

ANNOTATION

The role of innovative factors of competitiveness of enterprises of light industry has been grounded. It is proved that only effectively organized innovation processes can ensure the competitiveness of enterprises at the present stage. The modern state of innovative activity of enterprises of light industry of Ukraine has been analyzed. The level of their innovation activity has been investigated. The main factors which have negative influence on the conditions of activity of the enterprise have been detected.

Keywords: innovations, innovative activity, index of innovative activity, innovation active enterprises, innovation expenditures, innovation potential, competitiveness, competitive advantages, light industry.

Постановка проблеми. Перехід України на інноваційний шлях розвитку є принципово важливим для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, особливе місце в якій відводиться промислому сектору, зокрема легкій промисловості.

Сьогодні вітчизняна легка промисловість не задовольняє достатньою мірою потреби суспільства. Її стан погіршився в результаті руйнування існуючих раніше економічних зв'язків, відсутності зрілої ринкової інфраструктури, втрати товаровиробниками значної частини внутрішнього ринку через слабку конкурентоспроможність, інфляцію, недостатньо швидке формування ефективних фінансово-кредитних інститутів. Нерозвиненість саме інноваційної інфраструктури – основна причина неконкурентоспроможності легкої промисловості України.

Усвідомлення актуальності інноваційного розвитку легкої промисловості для України потребує розроблення перспективних шляхів формування інноваційної моделі організації національної економіки. При їх виборі слід враховувати процеси трансформації ролі держави у реалізації інноваційної моделі розвитку легкої промисловості, необхідність модернізації механізмів регулювання інноваційними процесами, нарощування потужних самостійних сил інноваційності підприємств даної сфери, високий рівень загальної конкуренції та конкуренції за першість в інноваціях, різний ступінь вихідної розвиненості та ресурсного забезпечення. В зв'язку з цим тема даного дослідження актуальна.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведені провідними вітчизняними та зарубіжними вченими і фахівцями дослідження висвітлюють проблеми розвитку інноваційних та технологічних змін як чинник конкурентоспроможності та прискорення економічного розвитку підприємств. Аналіз даних питань здійснено у працях А.І. Амоші [1], Ю.Л. Бажала [2, 5], А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, А. К. Кінаха, В. П. Семиноженка [3], Ю. Б. Голляка [4], З.Е. Касьяна [6], С.В. Колесова [7], І. І. Лащика, І. Ю. Кондрата [8], С. В. Лютого [9], В. М. Нижника, І. В. Пасічника [12], Романенка В. А. [13], Л. І. Федулової, В. П. Александрової [14].

Проте, практично не вирішеними залишаються питання розвитку підприємств легкої промисловості в системі інноваційних технологій.

Формулювання цілей статті. Одним з найбільш надійних способів виходу підприємств легкої промисловості з кризового стану є формування ефективної інноваційно-технологічної політики на підприємстві. Метою статті є виявлення проблем в інноваційній діяльності підприємств легкої промисловості та інноваційних аспектів їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах відбувається зміна сутності поняття «конкурентоспроможність» і, відповідно, факторів, що її забезпечують. Чинники і механізми її забезпечення усередині минулого сторіччя відрізняються від подібних у нинішньому. Якщо у XX столітті конкурентоспроможність забезпечувалася шляхом володіння певними конкурентними перевагами і вмінням менеджменту реагувати на ринкові вимоги, то у XXI визначальним фактором успіху у конкурентній боротьбі є безперервне створення та впровадження інновацій. Динамічність формування конкурентних переваг та технологічний розвиток не дають можливості підприємству утримувати високі конкурентні позиції за рахунок їх визначеного набору, отриманого в результаті певних інновацій, що здійснювались підприємством в минулому. Для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності упродовж тривалого часу потрібне постійне поповнення набору конкурентних переваг, що, в свою чергу, потребує здійснення безперервного процесу створення та ринкового впровадження інновацій. Роль інноваційних факторів у забезпеченні конкурен-

тоспроможності посилюється також і тим, що в умовах відкритості ринків більшість українських підприємств легкої промисловості опинилися у ситуації технологічного «наздоганяючого розвитку», оскільки технологічний рівень більшості іноземних конкурентів, які вийшли з продукцією на українські ринки, набагато вищий.

Аналіз діяльності українських підприємств показав, що інноваційні фактори забезпечення конкурентоспроможності використовуються ними недостатньо.

Частка підприємств, які займалися інноваціями у 2012-2015 роках, була дещо вищою, ніж у попередніх. Проте це не дозволяє вважати, що в інноваційній діяльності підприємств України намітилися певні позитивні зрушення. Динаміка даного показника вказує на тенденцію до зниження, починаючи із 2000 року (хоча в окремі роки прослідковувалося деяке зростання), а показник у 2015 році був нижчим, ніж у 2000 та 2002 (табл. 1).

Слід врахувати, що інновації можуть продукуватися як за рахунок власної інноваційної діяльності, так й за рахунок придбаних патентів і технологій, чи на ще нижчому рівні – придбанні устаткування і обладнання. Саме на останньому виді інноваційної діяльності акцентують увагу українські підприємства. Частка витрат на власні дослідження і розробки хоча й не виявляє явної тенденції до зниження, але стабільно перебуває на низькому рівні, а у 015 році знизилась до 14,8% (рис. 1).

Найбільша питома вага припадає на придбання машин, обладнання і програмного забезпечення: із 73,2% у 2011 році вона зросла до 89,4 у 2015.

Таблиця 1

Показники інноваційної діяльності підприємств України за 2000–2015 рр. [7, 10, 11]

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн. грн.	Дослідження і розробки, млн. грн.	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, млн. грн.	Придбання інших зовнішніх знань, млн. грн.	Інші витрати, млн. грн.
2000	18,0	1760,1	266,2	1074,5	72,8	346,6
2001	16,5	1979,4	171,4	1249,4	125,0	433,6
2002	18,0	3018,3	270,1	1865,6	149,7	732,9
2003	15,1	3059,8	312,9	1873,7	95,9	777,3
2004	13,7	4534,6	445,3	2717,5	143,5	1228,3
2005	11,9	5751,6	612,3	3149,6	243,4	1746,3
2006	11,2	6160,0	992,9	3489,2	159,5	1518,4
2007	14,2	10850,9	986,5	7471,1	328,4	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	7664,8	421,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	4974,7	115,9	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	5051,7	141,6	1855,8
2011	16,2	14333,9	1075,1	10492,4	401,3	2365,1
2012	17,4	11480,6	1194,0	8047,9	45,9	2192,8
2013	16,8	9562,6	1635,2	5546,3	86,1	2295,0
2014	16,1	7695,9	1754,6	5115,3	47,2	778,8
2015	17,3	13813,7	2010,0	11100,0	103,0	600,7

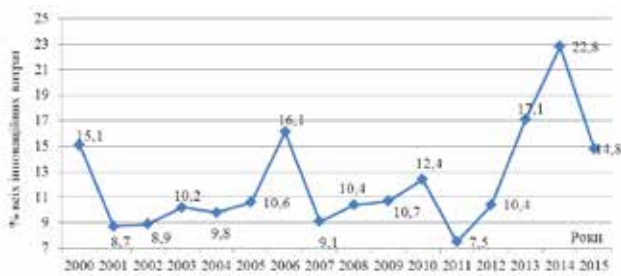

Рис. 1. Питома вага витрат на власні дослідження та розробки в складі інноваційних витрат підприємств України [7; 10; 11]

Аналіз можливостей впровадження сучасних технологій в дослідження і виробництво легкої промисловості дозволить виділити наступні перспективні напрями розвитку інновацій:

1. технології впровадження Інтернету і автоматизованих систем управління процесами;
2. нанотехнології, біо- та фотоінформатика, технології інформаційної підтримки процесів життєвого циклу товарів.

Зниження попиту на вітчизняну продукцію легкої промисловості серед товарів широкого вжитку зумовлене, перш за все, високою собівартістю вітчизняних товарів легкої промисловості (внаслідок зростання цін на сировину та енергоносії, через дорогі банківські кредити), що створило велику різницю між цінами на товари та купівельною спроможністю населення, а також суттєвою часткою імпортованих товарів, які ввозяться контрабандою, причому легальний імпортований товар легкої промисловості щорічно перевищує вітчизняне виробництво. Пояснити цю ситуацію можливо відсутністю нормативно-правового забезпечення щодо стимулювання українського виробництва.

Продукцію підприємств легкої промисловості характеризують значна частка вартості матеріалів у її собівартості та швидкий обіг капіталу, а використання сировини й напівфабрикатів вітчизняного виробництва зумовлюють велику економічну ефективність. Завдячуючи відносно невеликим фінансовим витратам на впровадження інновацій у виробництво, легка промисловість є досить привабливою для інноваційного розвитку.

Упродовж періоду, що аналізується, частка підприємств, які здійснювали певні види інновацій, коливалася в межах від 11,7% у 2013 році до 13,6% – у 2012. У 2014 році вона склала 13,2% від загальної кількості підприємств легкої промисловості. У текстильній та швейній підгалузях спостерігалось зростання частки інноваційно активних підприємств (до 14,5% – у 2012 році). З 2013 року у статистичній звітності ці підгалузі взагалі окремо не виділені (табл. 2).

Основними факторами, які заважають розвитку інновацій, є: низький інноваційний потенціал підприємств легкої промисловості; недостатність інформації про новітні технології та про ринки збуту продукції; низька можливість співпраці із іншими підприємствами. все це результат розриву виробничих, економічних та інформаційних зв'язків.

Через суттєві ресурсні обмеження (відсутність у підприємств потрібних власних коштів, відносно дорогі кредити та високі ризики, що перешкоджають їх отриманню) легка промисловість мало сприйнятлива до інновацій.

Крім того, вона має невисоку віддачу від інноваційної діяльності. По відношенню до загального обсягу реалізованої промислової продукції частка інноваційної продукції зросла на підприємствах легкої промисловості у 2014 році у порівнянні із 2005 і склала 8,3%. У текстильній та швейній підгалузях упродовж цього періоду спостерігалась подібна тенденція.

Для підвищення результативності інноваційної діяльності потрібні систематичне оновлення та покращення виробничої діяльності підприємств. Це можна забезпечити як за рахунок власних сил та коштів, так і за допомогою науково-технічних здобутків ззовні (табл. 3).

Слід відзначити і досить негативну тенденцію стосовно джерел фінансування науково-технологічних робіт у легкій промисловості. Основним джерелом інновацій в ній були і залишаються власні кошти підприємства. Державна участь у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості обмежувалася коштами лише державного бюджету, а з 2007 р. вона зовсім відсутня.

Таблиця 2

Частка інноваційно активних підприємств легкої промисловості та її підгалузей у загальній їх кількості за 2011-2014 рр. [6; 10; 11]

Показники	2011 рік		2012 рік		2013 рік		2014 рік	
	Всього	Частка, %	Всього	Частка, %	Всього	Частка, %	Всього	Частка, %
Загальна кількість підприємств ЛП, у тому числі:	612	100,0	596	100,0	607	100,0	622	100,0
– текстильна промисловість та пошиття одягу	493	100,0	476	100,0	нд	нд	нд	нд
Кількість підприємств ЛП, що займалися інноваційною діяльністю, у тому числі:	82	13,4	81	13,6	71	11,7	82	13,2
– текстильна промисловість та пошиття одягу	68	13,8	69	14,5	нд	*	нд	нд

Примітка: нд – немає даних

Місцеві бюджети упродовж останніх років не фінансують інновації легкої промисловості, а іноземні та вітчизняні інвестори вкладають кошти епізодично.

Основний результат інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості – це освоєння інноваційних видів продукції; впровадження нових прогресивних технологічних процесів; придбання нових технологій.

Раніше більшість підприємств галузі надавала перевагу освоєнню виробництва інноваційних видів продукції, а не впровадженню нових технологічних процесів, що не можна розцінювати як позитивну тенденцію.

Показник кількості підприємств, які запроваджують вищевказані технології, міг би бути набагато вищим, якщо не брати до уваги безліч факторів, що негативно впливають на даний процес на підприємствах легкої промисловості. За даними Укрлегпрому, чинники, які, перш за все, перешкоджали запровадженню інноваційних технологій, були вартісні, а саме: нестача власних коштів (вказали 79,5% промислових підприємств); великі витрати на нововведення (57,1); недостатня фінансова підтримка держави (54,3); високий економічний ризик (40,7);

недосконалість законодавчої бази (38,7); тривалий термін окупності нововведень (38,2); відсутність коштів у замовників (32,1%). Крім того, 19,7% підприємств зазначили, що здійсненню нововведень перешкоджали відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями, 18,4% – нестача інформації про нові технології, 18,3 – нестача інформації про ринки збуту, 16,7 – відсутність кваліфікованого персоналу, 16,6 – несприйнятливність підприємств до нововведень, 15,3% – відсутність попиту на продукцію [12] (рис. 2).

Рис. 2. Фактори, що перешкоджали запровадженню інноваційних технологій на підприємствах легкої промисловості, % [12]

Таблиця 3

Інноваційні витрати на підприємствах легкої промисловості у 2011-2014 рр. [6; 10; 11]

Обсяг витрат, млн. грн.	Всього	У тому числі на				
		внутрішні НДР	зовнішні НДР	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	інші зовнішні знання	інше
2011 рік						
Промисловість України	14333,9	833,3	246,6	10489,1	324,7	2440,2
Легка промисловість	33,18	0,16	0,16	27,19	0,012	5,63
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	24,01	0,11	0,16	18,43	0,009	5,30
у % до легкої промисловості	72,39	68,75	100,00	67,78	75,00	94,14
2012 рік						
Промисловість України	11480,6	965,2	231,1	8051,8	470,0	2185,5
Легка промисловість	65,99	6,56	0,15	48,17	0,005	11,10
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	59,36	6,54	0,15	42,06	0,005	10,61
у % до легкої промисловості	89,95	99,69	100,0	87,31	100,0	95,58
2013 рік						
Промисловість України	9562,6	1312,1	326,4	5546,3	87,0	2290,8
Переробна промисловість	8262,3	1311,9	277,5	4517,3	77,1	2078,5
текстильне виробництво; виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	84,65	4,94	0,81	77,86	0,01	1,03
у % до переробної промисловості	1,02	0,04	0,03	1,72	0,01	0,05
2014 рік						
Промисловість України	7695,9	1221,4	533,1	5115,3	47,2	778,8
Переробна промисловість	6776,3	1209,0	506,9	4388,9	32,9	638,5
текстильне виробництво; виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	94,6	33,5	0,025	58,5	0,03	2,6
у % до переробної промисловості	1,39	2,77	0,005	1,33	0,09	0,41

З метою уникнення вищевказаних негативних чинників перспективами для впровадження інноваційних технологій в легку промисловість може стати організація проекту із залучення до співпраці спеціалістів із провідних зарубіжних фірм.

Висновки. Таким чином, в сучасних умовах інноваційний чинник є ключовим у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства – лише за рахунок інноваційного циклу, суть якого в безперервному пошуці та підтримці якісних конкурентних переваг. В той же час, слід відзначити недостатнє використання інноваційного чинника для забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств легкої промисловості. Частка інноваційно активних підприємств є низькою, а ті з них, які здійснюють інновації, переважно закупають нове обладнання. Питома вага інноваційної продукції є дуже низькою. Інноваційна діяльність не дозволяє в достатній мірі отримувати доходи на рівні, достатньому для відтворення інноваційної діяльності на новому, більш якісному рівні. Щоб змінити ситуацію, потрібно докладати зусилля на державному рівні за рахунок розробки та реальної реалізації інноваційної політики. Це й окреслює перспективи подальших досліджень в даному напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Амоша А.И. Инновационная деятельность промышленных предприятий Украины / А.И. Амоша // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечение иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ.– 2004. – Ч. 1. – С. 202-206.
- Бажал Ю.Л. Фінансове забезпечення інновацій / Ю.Л. Бажал // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 142-144.
- Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ: монографія / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць., А. К. Кінах, В. П., Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
- Голляк Ю. Б. Інноваційні перетворення української економіки в контексті міжнародної конкуренції / Ю. Б. Голляк // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №7 (61). – С. 43–54.
- Інноваційне підприємництво: креативність, комерціалізація, екосистема: навч. посіб. для ВНЗ / [Ю. Бажал та ін.] ; за ред. Ю. М. Бажала. – Київ : Пульсари, 2015. – 278 с.
- Касьян З.Е. Діагностика інноваційної діяльності вітчизняних підприємств легкої промисловості / З.Е. Касьян, Т.Є. Воронкова // Вісник КНУТД. – 2012. – № 1. – С. 145-152.
- Колесов С.В. Інноваційні аспекти конкурентоспроможності промислових підприємств України / С.В. Колесов // Научный вестник Донбасской государственной машиностроительной академии. – 2011. – № 1 (7Е). – С. 279-285
- Лащик І. І. Інноваційна діяльність як складова розвитку машинобудівних підприємств в умовах антикризового управління / І. І. Лащик, І. Ю. Кондрат // Економічний протіп. Збірник наукових праць – 2009. – № 23/2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_23/2/laschik.pdf
- Лютій С. В. Інноваційний розвиток машинобудування: класифікація факторів та їх аналіз / С. В. Лютій // Наука та економіка. – 2008. – № 4 – С. 267–271.
- Наука та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України», 2014. – 314 с.
- Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України», 2015. – 255 с.
- Нижник В. М. Перспективи розвитку інноваційних технологій на підприємствах легкої промисловості / В. М. Нижник, І. В. Пасічник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – Т. 3. – С. 7-10.
- Романенко В. А. Інноваційна діяльність у машинобудівному комплексі України / В. А. Романенко // Проблеми науки. – 2007. – № 6. – С. 17-23.
- Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика: монографія / Федулова Л. І., Александрова В. П., Бажал Ю. М. та ін. ; Ін-т економ. прогнозування. – К. : Основа, 2005. – 550 с.